

Miroslav Kravar

**TRI STOLJEĆA HRVATSKE KLASIČKE METRIKE
(POKUŠAJ REHABILITACIJE)**

1.

Prije podrug desetljeća ili, točnije, god. 1960. navršilo se punih trista godina od prvoga pjesničkog pokušaja stvaranja hrvatskoga metričkog stiha po klasičkim uzorima, kakav se drugdje u evropskom pjesništvu njegovao znatno obilnije već od vremenâ ranoga humanizma: najprije u Talijana i Čeha, nešto kasnije u Francuza i Španjolaca, a zatim u Engleza, Nijemaca, Šveda i Madžara.¹ Taj

¹ Isp. o tome općenito K. Borinski, *Die Poetik der Renaissance und die Anfänge der literarischen Kritik in Deutschland*, Berlin 1886, str. 33 i d., starije djelo koje se u tom predmetu obično citira, iako na nekim drugim jezicima, npr. na talijanskom i češkom, ima nešto opsežnijih pregleda. Do danas, na žalost, nema monografskoga rada o raširenosti klasičke metrike kao komponente evropskoga klasicizma u svjetskim razmjerima.

Napominjem da ovdje u modernu klasičku metriku ubrajam samo tvorevine tzv. »metričke versifikacije«, tj. svjesnoga oponašanja antičkih ritama,

prvi pokušaj na polju naše klasičke, u danom slučaju daktilske metrike potječe, kako je poznato, od bana Petra Zrinskoga, koji na kraju posvete *Adrijanskoga mora sirene* (Mleci 1660), hrvatskoga prijevoda mađarske *Zrinijade* (upravo *Adriai tengernek Syre-naia*, Beč 1651) njegova brata Nikole, donosi jedan latinski distih protumačen hrvatskim metričkim prepjevom, kakva prepjeva u mađarskom originalu nema. Taj skromni pjesnički trofej naše »barbarske« metrike nije ni u svoje vrijeme, pa — ako se dobro sjećam — ni u naše, u povodu tristogodišnjice *Sirene*, bio posebno obilježen, a ni u svečanostima o tristotoj obljetnici zrinsko-frankopanske pogibije prije četiri godine nije, koliko znam, bilo spomena o našem prvom elegu.

Evo kako taj prevedeni distih, kojega se ritmička osnova nalazi negdje između kvantiteta i akcenta, glasi u čakavsko-hrvatskom obliku:²

V šišaku Márčenom || učintše gnjéздо gólubi,
Dá se zná, náčinom || kím Vénus Márča ljúbí.

O pjesničkom dometu toga našega distiha-prvijenca, usto još i prijevodnoga, može se suditi ovako i onako, ali našu pažnju privlači jedan drugi aspekt toga pokušaja, — činjenica što on, takav kakav jest, označuje početak naše daktilske klasičko-metričke tradicije, koja se, bar na području originalnoga pjesništva, nakon puna tri stoljeća trajanja malo pomalo i gotovo neprimjetno ugasila, dok je u praksi prevođenja antičke, a danas sve više i naše novolatinske, tu i tamo i strane moderne pjesničke ostavštine, živa i u naše dane. Takva je sudbina klasičke metrike, pa i one daktilske, u svoje vrijeme najraširenije, bila više ili manje i drugdje u našem kulturnom okolišu. Skromni, kako sam rekao, počeci te tradicije, teoretski neuočeni, nisu bili dovoljno jamstvo njezina širega prihvaćanja, iako će se ona tijekom triju stoljeća, obnavljana više puta iz novih pobuda i hranjena poticajima s različitih strana, tako uporno nametati našim pjesničkim generacijama, da bi čovjek bio spreman i na pomisao kako će se možda danas-sutra nanovo pojaviti, makar i na užem planu stihovne prakse, ako se

a ne i pučke, tzv. »ritmičke«, po pravilu silabičke prerade klasičkih strofa, koje se u nas — kao i drugdje u Evropi — susreću među reliktima srednjovjekovne, osobito crkvene metrike znatno prije. Time se i opravdava naš vremenski raspon od trista godina.

² T. Matić: Petar Zrinski, *Adrijanskog mora sirena* (= Stari pisci hrvatski 32), Zagreb 1957, str. 20. — U pitanju akcenta ovdje dolazi u obzir, vjerojatno, troakcenatski sustav sjevernočakavskoga tipa sa sačuvanim postakcenatskim dužinama.

Ovdje, kao i u nastavku, bilježim samo mjesto akcenta znakom akuta (ili i gravisa, što v. dalje), dok metrički iktus označujem istaknutim vokalom; tu i tamo bilježim i metrički relevantne dužine.

uklone predrasude koje su joj u etapama njezinih najvećih izgleda stajale na putu.

Međutim, teško se na polju lijepe književnosti oporavlja nešto čemu jednom sud vremena izglasa nepovjerenje.

Jer, prije svega, tzv. »klasične« vrijednosti na području umjetnosti, među koje pripadaju i oblici metričkoga stiha, nose u sebi od rođenja učeni, ponešto elitno-ekskluzivni princip »izbora« u sferi ukusa pa kao takve padaju sve više žrtvom demokratskoga duha modernoga društva, koje spontano, pa u načelu i opravdano, teži za vrijednostima šire kulturne potrošnje. Odatle dobro poznata tendencija za »modernizacijom« antičkih uzora, karakteristična osobito na području književnih motiva i oblika, s ciljem da se izmire dva na prvi pogled suprotna zahtjeva: da se očuva kakav-takav kontinuitet s antikom i u isti mah udovolji ukusu vremena. Ali, osim te opće društvene konstante, ima i jedna druga sila koja u pitanju klasičnih vrijednosti vojuje protiv njihova širega prihvaćanja. To je jednostrana strogost znanstvene analize, koja se — u primjeni na ovu ili onu pojavu — često temelji na ograničenu broju proizvoljno odabranih kriterija, tako da njezini podaci, čak i onda kad su sami po sebi točni, ne vrijede za pojavu u cjelini. Ako se danas može reći da je, na primjer, metrika po klasičkim uzorima — u nas kao i drugdje — pjesnički uglavnom mrtva, onda i u tome valja vidjeti dobrim dijelom posljedicu nesporazuma između pjesničkih ambicija i znanstvenoga suda o oblicima u kojima su se one izrazile.

Ta se misao može uspješno ilustrirati na primjeru naše klasičke metrike, napose daktilske kao najraširenije i najtrajnije.³ Ako imamo na umu, s jedne strane, pjesnička ostvarenja na tom polju, a, s druge, rezultate znanstvenih analiza o njima, onda možemo čitavu retrospektivu svesti na nekoliko istaknutih točaka na tim dvjema osima.

Takve se istaknute točke na osi pjesničkih ostvarenja javlja ju u etapama, omogućujući nam stanovitu tipologiju razvojnih oblika, koja onda može služiti i kao osnova njihove periodizacije. Jedan takav pokušaj, što ga u okviru širega plana obrazložem na drugom mjestu, dovodi do zaključka da se praksa naše daktilske, pa i klasičke metrike uopće može uspješno promatrati u četiri razvojne faze: najprije kao stih pseudokvantitativnoga tipa od Zrinskoga preko Vitezovića do Ivanošića i Bruerevića, pa čak i do Mažuranića, zatim kao kvantitativno skretanje Katančićevo i ak-

³ Ovdje se pod »daktilskom« metrikom razumijeva daktilska metrika po klasičkim uzorima, dakle poglavito heksametar i pentametar, pa bih najradije rekao »daktilička«, kad bi bilo veće nade da će čitatelj između »daktilskoga« i »daktiličkoga« stiha htjeti pamtitu istu razliku kao između općega i posebnoga.

čentsko-kvantitativno skretanje Veberovo, i napokon kao tip čisto akcenatskoga ili tonskoga stiha od ranoga Preradovića preko Cirakija i Trnskoga do danas. Treba pri tome imati na umu da u nas, kao ni drugdje u evropskim književnostima, nisu u oblicima klasičke metrike, pa ni u onim daktilskima, stvarana pjesnička djela prvoga reda. U nas dapače nije bilo ni većih epskih ostvarenja u heksametru kakva su, na primjer, u Šveda *Herkul* (oko 1650) G. Stiernhielma, u Nijemaca *Mesijada* (1748—73) F. G. Klopstocka ili *Herman i Doroteja* (1798) i *Reineke Fuchs* (1794) J.-W. Goethea, pa *Majka i dijete* (1859) Ch. F. Hebbela i u našem stoljeću *Till Eulenspiegel* (1928) G. Hauptmanna, u Rusa *Telemahida* (1766) V. K. Trediakovskoga, u Mađara *Zalanov bijeg* (1825) i *Czerhalom* (1826) M. Vörösmartyja, *Bitka kod Augsburga* (1824), *Sabor u Aradu* (1828) i *Botond* (1830) G. Czuczora i *Arpad* (1831) E. Horvátha, u Anglosasa pak *Evangeline* (1847) H. W. Longfellowa, i dr. U nas je heksametar, ili sam ili udružen s pentametrom u distih, ostao uglavnom metričkim instrumentom više ili manje lirskoga izražaja klasički naobraženih ili bar klasički nadahnutih pjesnika, koji su se tom vrstom stiha odazivali na analognu praksu, bolje reći — modu većih evropskih književnosti, stojeći više ili manje izravno pod vanjskim utjecajima. Ako bi se izuzeo daktilski opus Franje Cirakija, Ante Tresića Pavičića i Vladimira Nazora, trojice naših najpoznatijih »daktilika«, i pokoja daktilska pjesma Silvija S. Kranjčevića, ostalo bi malo što vrednije spomena. Pa ipak su u nas naponi oko daktilske metrike, nerazmjerni s rezultatima njezine primjene, trajali — kako smo vidjeli — čitava tri stoljeća obuhvativši također nerazmjerno velik broj pjesničkih imena. Drugim riječima, ako ništa drugo, onda je već taj trostoljetni napor oko oblikovanja daktilskoga stiha u građi našega jezika vrijedan znanstvene pažnje. Jer, strogo uzevši, metričko-ritmička analiza takvih stihova i njihova ocjena kao takvih i pita u prvom redu za postanak, razvoj i dostignuća tih pjesničkih napora oko stiha; što se tiče dometa pjesničkih proizvoda u tim oblicima, oni zanimaju književnu povijest.

Ako se, s druge strane, uzme u obzir da smo danas u mogućnosti da čitavo niz klasika grčko-rimskoga pjesništva, kao što su Homer i Heziod ili Vergilije, Ovidije, Horacije i Lukrecije, pokoje ga našega pjesnika-latinista, među kojima i Marulića, pa tu i tamo kojega evropskog pjesnika, npr. Goethea, čitamo u više ili manje uspjelim metričkim prepjevima, onda se smije reći da smo na području prijevodne književnosti dobili kakvu-takvu odštetu za ono što nam u širem opsegu nije bilo dano u izvornom pjesništvu.

U svakom slučaju, daktilska grana klasičke metrike nije u nas ni danas mrtva u doslovnom smislu riječi.

Rekli smo da istaknutih točaka o kakvima govorimo ima i na drugoj osi gledanja — na području stručno-znanstvenih analiza razvoja, kako smo ga ovdje u najkraćim crtama predočili.

Što se tiče teorije naše klasičke metrike, napose daktilske s osobitim obzirom na heksametar, ne bi bilo pretjerano reći da se u nas o njoj gotovo više učeno raspravljalo nego što se u njoj pjesnički stvaralo. U takvim se okolnostima nameće samo od sebe pitanje: jesu li rezultati naše metrike po klasičkim uzorima, koja danas živi uglavnom samo u prepjevima, adekvatno vrednovani, da bi se u historijsko-metričkom pogledu mogli konačno staviti na mjesto koje im pripada? Da bismo na to pitanje dobili pouzdan odgovor, valjalo bi pregledati i važniju literaturu predmeta. Ali ovdje se, u skladu s ograničenim ciljem naše teme, mogu slobodno mimoći stariji, danas već i prevladani radovi o našem metričkom stihu, kao što su, na primjer: rasprava M. P. Katančića *Brevis in prosodiam Illyricae linguae animadversio*, danas u T. Matića, *Stari pisci hrvatski* XXVI (1940), pisana uglavnom kao obrazloženje vlastite metričke prakse, pa u nas slabo poznati prilozi J. P. Šafaříka o starijem razdoblju naše klasičke metrike, poimence njegov članak *Ohledy metrického veršování Illyrských Slovenův*, »Krok« III/1 (1833), i bilješke razasute u njegovoj *Geschichte der südslavischen Literatur* II (1865), ili poznata rasprava oko našega heksametra između A. Vebera (*O hrvatskom heksametru*, »Književnik« I [1864] i *Nješto o pjesništvu hrvatskom*, Rad JAZU 40 [1877]) i I. Trnskoga (*O našem stihotvorstvu*, »Vijenac« 31—35 [1874]), — sve stvari koje su inače, u historijsko-metričkom pogledu neophodne. Isto se tako ne možemo ovdje baviti vrijednim priložima nekih naših novijih pjesnika o vlastitim klasičkim metrima, kao što su dva pisma P. Preradovića St. Ilijaševiću, u *Gradi* 1 (1897), pa *Tumač mjerila* A. Tresića Pavičića kao pogovor zbirci *Glasovi s mora Jadranskoga* (1891) i članak V. Nazora *Equus quagga ili nešto o mojoj metrici*, »Hrvatska revija« 5 (1932), danas u knjizi *Vladimir Nazor* I. (= *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 77, 1965). Ali zato ćemo se ovdje zadržati na trima novijim stručnim radovima koji su pisani više ili manje kao kritički osvrti na razvoj naše klasičke metrike, osobito daktilske, u toku triju stoljeća njezine primjene, dakle na tekstovima u kojima se donosi i kakva-takva opća ocjena njezina dometa.

U novije se doba naša klasička metrika, s već priličnim brojem pjesničkih ostvarenja na svome računu, našla uglavnom tri puta pred sudom stručne kritike, i to nekako u vremenskim razmacima od po prilici četvrt stoljeća: prvi put u pogovoru Stjepana Ivšića trećem izdanju Maretićeve *Ilijade* (1912) pod naslovom *O ovom prijevodu i nešto o našem heksametru uopće*, zatim, drugi put, u knjžici Ante Petravića *Klasična metrika u hrvatskoj i srpskoj književnosti* (1939) i, treći put, u radnji Marina Franičevića *O nekim problemima našega ritma*, Rad JAZU 313 (1957). Treba odmah napomenuti da su sva tri suda među sobom više ili manje ovisna, jer se prvi, iako necitiran, prepoznaje dobrim dijelom u drugom, a oba prva većinom u trećem, pa nije ni čudo što na

tome zabačenom području naše poetike ima još dosta problema koji čekaju na širi zahvat i, osobito, na kritički i analitički pristup.

Dodajem da sam o hrvatskom heksametru pisao podosta i sâm pa, iako se moji radovi odnose na njegov prijevodni oblik, ipak u njima raspravljam i mnoga pitanja o kojima će ovdje biti riječ.⁴

Kako su pak tri upravo spomenuta suda o dostignućima naše klasičko-metričke tradicije, uzmu li se globalno, prije nepovoljna, kao što ćemo vidjeti, nego povoljna, njihov je osnovni učinak bio takav da smo se danas već navikli na dojam kako u nas nigdje, osim u Maretićevim prepjevima Homera i drugih grčko-rimskih daktilika, nema pravoga heksametra, kako naši daktilski stihovi i nisu većinom oni pravi, već sklopjeni od naših kraćih domaćih oblika i, na koncu, kako uopće ima jedva i nade da će se u nas ikada pojaviti pjesnički heksametar koji bi dostojno nosio to ime.

Na taj se način, po mome mišljenju, iskopao umjetan jaz između pjesničkoga metričkog stiha, osobito heksametra, i njegova prijevodnoga »uzora«, koji se ponajviše smatra nedostiživim, pa je tako stvorena situacija kakva je, bar u takvim razmjerima, nepoznata u pjesništvu drugih sredina gdje su analogni stihovi bili ili su i dalje u praksi. Nije čudo što se u takvoj atmosferi i pjesnici sami počinju držati na distanci prema normi, pogotovu oni koji su u svoje vrijeme, u nestašici adekvatnih pomagala, učili metriku — ako ćemo vjerovati Nazoru — radije od ptica negoli iz škrtih jezičnih priručnika.⁵ Ali, kako ptice ne cvrkuću u heksametrima, našim bi pjesnicima imalo biti uskraćeno nešto što nam se u mnogih evropskih klasika čini sasvim prirodno, pa i pjesnički vrijedno. Jer tonski se metri po klasičkim uzorima, kao tuđe i umjetne tvorbe, grade prema ustanovljenim pravilima pa se kao takvi ne »otkrivaju«, osim slučajno, u građi vlastitoga jezika, jer su na razini puke prakse mogući samo stihovi-hibridi, s kakvima se svuda pomalo i susrećemo.

Takva nas situacija dovodi s vremena na vrijeme u kušnju da se pitamo: jesu li spomenuta traganja po našem trostoljetnom razvoju vršena i iz njih izvedene ocjene donošene strogo u skladu s metodama metričko-ritmičke analize, i nema li razloga da se argumenti protiv naše tri puta suđene klasičko-metričke tradicije idu provjeravati? Ako od donošenja posljednje ocjene i nije prošlo četvrt stoljeća, ali smo tu negdje blizu, bilo bi vrijedno — nađe

⁴ To su moji priloz: *Naš prijevodni heksametar danas*, »Živa antika« 10 (1960), str. 277 i d., *O metričkom mostu u našem heksametru*, ibid. 15 (1966), str. 413 i d., i *O stanju teksta hrvatskoga Homera*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 7 (1965—1968), str. 206 i d.

⁵ Isp. *V. Nazor I* (= *Pet stoljeća hrvatske književnosti 77*), Zagreb 1965, str. 371 i d.

li se za to dovoljno razloga — pokušati neku vrstu rehabilitacije *post obitum*, naprosto da se na tom području udovolji zahtjevima kakva-takva historicizma.

U nastavku ovoga historijsko-metričkoga pregleda poduzimlje se upravo takav pokušaj s obzirom na praksu naše, kako smo je nazvali, trostoljetne tradicije metričkoga stiha, pri čemu će nam daktilski oblici, heksametar i elegijski distih, biti, naravno, u prvom planu.

2.

Da bismo sačuvali red u izlaganju, poći ćemo od spomenutoga Ivšićeva osvrtu iz 1912,⁶ ali tako da ćemo se zadržati samo na onim točkama koje su za njegovu analizu i konačan sud najvažnije.

Dugogodišnji prvak naše slavistike, koji se u složenim pitanjima štokavske akcentuacije kretao sa sigurnošću apsolutna stručnjaka, napisao je o hrvatskom ili srpskom heksametru svega dvanaest stranica oktava. Ali ono što je tu izneseno odlikuje se njemu svojstvenom znanstvenošću suđenja, točnošću definicija i jasnoćom izlaganja, pa se onda i njegove ocjene moraju uzeti u toliko ozbiljnije. Tu su, među ostalim, dana i tri osnovna pravila o građenju našega tonskoga heksametra, i to u pučko-jezičnom obliku, da ih svatko može bez teškoća razumjeti. Naš je heksametar — po tim pravilima — stih od šest trosložnih ili dvosložnih »stopa« (danas se radije kaže: taktova) s bar jednom od uobičajenih cezura ili usjeka usred stope, uz napomenu da — osim normalnih trosložno-dvosložnih stopa s akcentom na prvom slogu (dakle daktilsko-trohejskih) — mogu biti valjane i one u kojima nema nijednoga akcenta kao i one u kojima ih ima i po dva (dakle tzv. »nepravi« daktilo-troheji). Time su, drugim riječima, označene glavne crte našega heksametra s obzirom na ono što se danas stručno kaže: prvo, daktilsko-trohejska shema, drugo, režim cezura i, treće, punjenje taktova. Treba posebno naglasiti da se Ivšić u tome, na teoretskom planu, ni za dlaku ne razlikuje od načela po kojima Maretić gradi svoj heksametar u praksi. Uostalom, na tim se načelima osnivala i teorija modernoga tonskoga heksametra uopće, a napose njemačkoga i ruskoga, koji su obojici, i učitelju Maretiću i učeniku Ivšiću, bili na dohvat ruke.

Međutim, nedostaci se Ivšićeva članka pomaljšaju u pregledu do onda prevaljenoga puta naše daktilske metrike. Pišući u vrijeme trećega izdanja Maretićeve *Ilijade*, na kojem je i sam metrički surađivao, dakle u jeku slave hrvatskoga *Homera*, on je očito precijenio ulogu svoga učitelja u izgradnji našega tonskoga heksame-

⁶ T. Maretić: *Homerova Ilijada*, Zagreb 1912³, str. 431—442.

tra pa je, ocjenjujući svu dotadašnju heksametersku praksu naših pjesnika i prevodilaca sa stanovišta standardnoga heksametra, na kakvu je i sam radio, propustio istaknuti činjenice koje upućuju na to da je u nas pravilna heksametra bilo u obilju i prije Maretić-Ivšića, ali da prije njih nije bilo onoga što su njih dvojica zaista uveli, — uporabne norme u pitanju toga posvojenog stiha. Time je, u svakom slučaju, naš tonski heksametar bio osposobljen za funkciju ustaljena metričkoga oblika za širu pjesničku uporabu, koju je funkciju zadržao sve do danas.

U tom smislu treba razumjeti slijedeća mjesta iz navedenoga Ivšićeva osvrtâ:

Prvo, Ivšić počinje — preskočivši Zrinskoga i neke druge manje poznate pokušaje — s heksametrima Pavla Rittera Vitezovića, o kojima izrijekom tvrdi da su građeni po pravilima latinske prozodije, dakle kvantitativno,⁷ iako nije teško ustanoviti da se kao stihovi pseudokvantitativnoga tipa osnivaju na čakavskom akcentu, o čemu raspravljam opsežnije na drugom mjestu.⁸ U stvari, tu se radi samo o vanjskom kvantitativnom kalupu tzv. »pozicije«, koja se u konkretnom slučaju odnosi na tretman konsonantskih skupova i, prema tome, ritmički ne odlučuje. Evo samo dva od tri-naest Vitezovićevih heksametara, gdje se to lijepo vidi:

Súltan, cár Sulimán, || otománskoga sláva kolína,

...

Léže na špót turskí, ||na orsága slovínskoga žalost.

Kako vidimo, u tim se stihovima akcenat, u danom slučaju čakavski, po pravilu podudara s iktusom jakih vremena, što je osnovna crta tonskoga ili akcenatskoga stiha, osim što se to vrši u okviru naslijedene »pozicije«. U njima, kako sam našao, ima 92% pravih daktilsko-trohejskih taktova, tj. znatno više nego u samoga Maretića, dok na tzv. naprave daktilo-troheje otpada jedva 8% slučajâ. Budući da se Ivšić bavio i hrvatskim heksametrom i čakavskim, posebno senjskim akcentom, kakav je u Vitezovića, teško se vidi kako mu je to načelno i, po svoj prilici, traženo podudaranje akcenta s iktusom u našega pjesnika moglo izmaknuti.

Nadalje, Ivšić ne spominje ni distihâ Antuna Ivanošića, koji su — kako dokazujem na drugom mjestu — također pseudokvantitativne strukture s vidljivom orijentacijom na stariji slavonski ikavsko-štokavski akcenat. Tom se crtom osjetno razlikuju od čisto kvantitativnih Katančićevih daktilskih stihova pa nisu mogli

⁷ *Ibid.*, str. 440.

⁸ O tom sam pitanju predavao u ljetnom semestru 1972/73. pod naslovom *O čakavskom heksametru Pavla Rittera Vitezovića* na sastanku obiju sekcija Hrvatskoga filološkog društva u Zagrebu.

ni nastati — kako se u nas obično misli — u školi ovoga posljednjeg. Evo dva Ivanošićeva stiha:⁹

Prótiran iz ràja || sad túgùj Adàme s Èvom
i grišnu dúšu || sùze rónèci péri.

Dok je heksametar više ili manje akcenatski podnošljiv, u pentametu, gdje se u srednjem i krajnjem taktu još ne iskorišćuju jednosložnice, ima više neminovnih poremećaja u akcentu, — sve također u okviru kvantitativnoga kalupa pozicije. Stoga ovdje postotak daktilsko-trohejskih akcenatskih taktova i jest znatno niži nego u Vitezovića: svega oko 43%. Da se ipak radi o ritmu u kojem akcenat nije sasvim zanemaren, dokazuje uspoređenje s Katančićem, u kojega pravih daktilo-troheja ima samo oko 16%, tj. točno onoliko koliko bi ih u čisto kvantitativnom stihu trebalo očekivati i slučajno, po računu vjerojatnosti.¹⁰

Ta se razlika između dva zemljaka i suvremenika može pokazati i na primjeru iz Katančića:¹¹

Glàs óni sládko slíшат, || vitrić kada púne západni,
lístje kad uztrépti, || gránčica kad se víje.

U tim se stihovima akcenat, bio novi ili stari, na očigled razilazi s iktusom jakih vremena u gore naznačenom razmjeru, tj. oko 84% (= 100% — 16%). To će reći da su to svjesno građeni kvantitativni stihovi, u kojima je akcenat kao takav lišen ritmičke uloge.

Ili, govoreći o heksametrima Petra Preradovića, Ivšić spominje samo one iz oda *Slavjanstvu* (1865) i *Spomenik Jelačića bana* (1867),¹² koji su — kako je poznato — građeni po neuspjelim kvantitativno-akcenatskim načelima Veberovim, a mimoilazi važne ranije pjesnikove distihe, koji svojom čisto akcenatskom strukturom označuju, kako ćemo dalje vidjeti, prvi, iako skroman uspjeh u našem tonskom daktilskom stihu.

Treba također napomenuti da Ivšić, ocjenjujući hrvatski heksametar, zaobilazi i distihe Franje Čirakija, koji je — kako se u nas obično i zna — u svojim elegijama iz 1872. prvi gradio *en mas-*

⁹ Budući da se Ivanošićev slavonski akcenat nalazi, očividno, negdje na prijelazu između starije i novije štokavske akcentuacije, što se danas ne da točno odrediti (isp. St. Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU 196 [1913], str. 9 i d., a posebno 124 i d., gdje se — kao mogući stupnji razvoja — navodi 9 akcenatskih tipova), ovdje se za svaki slučaj bilježe oba akcenta: akutom novi, a gravisom stari. Mislim da je to najviše što se u tom smislu smije uraditi.

¹⁰ Trojnih i dvojnih taktova uopće ima, zajedno s daktilom i trohejem, dvanaest, pa tako na ova dva otpada šestina od 100%, a to je 16,6%.

¹¹ Za Katančićev akcenat vrijedi *mutatis mutandis* isto što je rečeno o Ivanošićevu; v. bilj. 9.

¹² Maretić, *Ilijada*³, str. 442.

še naše prave distihe, dakle i heksametre, dosljedno na tonskom principu, o čemu će dalje biti posebno govora.

Koliko je našem strogom učenjaku bilo do toga da u naših pjesnika-daktilika pronađe što više nedostataka, vidi se najbolje po onome što kaže o heksametrima Silvija Strahimira Kranjčevića, gdje se ne govori samo o »pogrešnim«, kako se tamo veli, stihovima, nego i o onima koji bi, drukčije analizirani, mogli biti takvi.¹³

Tako se kao pogrešan označuje očito pravilan stih:

On je visio góre || na tvrdom drvetu křsta —,

gdje se skup *na tvrdom* bilježi, po novoštokavskim pravilima o proklizi, kao *na tvrdom*; ali ima li se na umu da je pjesnik kao priučeni štokavac mislio *na tvrdom*, stih postaje metrički sasvim pravilan, a što se akcentat ne prenosi, nije stvar metrike, već jezične norme.

Još je očitija pravilnost stiha:

Visio vjekove dúge || nad svójim ljúbljenim grádom —,

koji bi, tobože, također mogao biti pogrešan ako bi se skup *nad svójim* čitao daktilski, tj. kao **nad svojim* ili **nad svojim*, što međutim nitko neće učiniti, jer tu prenošenju akcenta nema mjesta.

Tu se, kako vidimo, stavlja znak jednakosti između uporabe stiha i uporabe jezika u njemu, što su svakako dvije stvari.

Sličan se dojam stječe po Ivšiću i o heksametrima dvojice naših najplodnijih daktilika — Ante Tresića Pavičića i Vladimira Nazora, o kojih se heksametrima kaže da su »često loši«, a ne vidi se u kojem razmjeru stoje pravi prema nepravima.¹⁴ Iako dva spomenuta pjesnika nisu dosljedno savladali cezuru u heksametu, ipak su dali svu silu pravilnih daktilskih stihova kao nitko prije njih. Kako su pjevali već i nakon pojave Maretićeva *Homera*, štošta su i naučili iz njega, iako nisu mogli — ili htjeli? — slijediti njegov za njih valjda prestrog uzor.¹⁵

Evo, radi primjera, nešto daktilskih stihova iz »roga obilja« dvojice naših poklonika klasičke forme, kojima u metričkom pogledu nema prigovora:

Pítaš: »Čému se ósmijeh || na úsnama ródio tvójim,
Káda me úgleda jútros || na hládu gránata šípka ...?«

Nazor, *Šipak*

¹³ *Ibid.*, str. 436.

¹⁴ *Ibid.*, str. 436 i d.

¹⁵ O tome kaže sam Nazor u posveti primjerka svojih *Topuskih elegija* što ga šalje Maretiću: »Knjigu prima Dr. T. Maretić, od koga sam najviše učio (a ne znam, da li i naučio), kako se grade hrvatski heksametri; isp. V. Nazor, *Djela* 13, Zagreb 1949, str. 127.

ili

Stóji s mítrom na glávi || sred plókate kója se bóji
Dá će se bárbarin táj || máknut, i nástati hód
Téških nógu...

Isti, *Grgur*

ili

Ljubavi májke, víru || neprésušni, kójino téče
Útjehom, i kada smřt || dávno joj présuší křv.

Tresić, *Utočište*

Prema tome, Ivšićeve su pojedinačne ocjene naše tradicije u praksi heksametra, reklo bi se, većinom nepovoljne, a takav se čini i njegov opći sud, koji glasi: »Tko ogleda pobolje heksametre, što ih grade naši pjesnici (i hrvatski i srpski), brzo će se uvjeriti, da su ti heksametri ponajviše metrički pogrešni.«¹⁶

Da su hrvatski daktilici od Zrinskoga do Nazora mnogo lutali u potrazi za ključem pravoga heksametra, pa i klasičkoga metričkog stiha uopće, u čemu su ih na kraćoj stazi pratili i srpski sljedbenici njemačkih, a možda i mađarskih, poslije i ruskih uzora, o tome nema sumnje, isto kao što je sigurno i to da u daktilskom opusu jednih i drugih ima, pored loših, i velik postotak pravih i pravilnih stihova. Osim toga, valja podsjetiti da su slična lutanja i drugdje u svijetu pratila u stopu pokušaje oko izgradnje heksametara u građi vlastita jezika. A što naši pjesnici, gradeći ne samo heksametre već i druge stihove, napose u razdoblju tonske tehnike, posrću u akcentu neusporedivo češće nego njihova subrača u svijetu, to nije stvar heksametra ili kakva drugoga klasičkog, pa i evropskog stiha, nego posljedica akcenatskoga stanja na našem jezičnom području, a pogotovu na razini pjesničkoga jezika.

Pa ipak, Ivšićeve ocjene, koje su dane pojedinačno, ne bi trebalo shvatiti paušalno, u primjeni na čitavu tradiciju. Da bi se bolje razumjela i njegova uzdržljiva opća ocjena o našem heksametru, valja uzeti u obzir tri stvari:

Prije svega, očito je da Ivšić, pisući o našem pjesničkom i prevodilačkom heksametru pod svježim dojmom uspjeha Maretićeva hrvatskoga *Homera*, na kojem je i sam radio, pledira više ili manje *pro domo sua*. Ali to se može koliko-toliko i razumjeti. Jer radilo se o tome da se konačno definira metričko-ritmička osnova toga posvojenog stiha, koji se u tada opće priznatim prepjevima dvaju homerskih epa uspješno i masovno opravdao. Cilj je kritike bio, dakle, u tome da se ta znanstveno osnovana, u sebi dosljedna i ne odviše složena definicija preporuči ne samo kao prevodilačka nego i kao pjesnička norma, to više što je i tadašnja praksa upućivala na mogućnost, sa stanovišta norme — opasnosti povratka na stare, u principu raznorodne oblike metra. Takav cilj, u biti

¹⁶ Maretić: *Ilijada*², str. 436.

pedagoški, dovodi pisca sam po sebi do toga da se pri analizi pjesničkoga heksametra osvrće prije svega na ono što u njemu ne valja, dok ono što valja, kao samo po sebi razumljivo, ostaje u pozadini.

Drugo, Ivšić ne piše povijest hrvatske metrike s osobitim obzirom na heksametar, pa čak ni poglavlje takve povijesti ili njezina odsjeka, već daje kratak i sažet pregled naše pjesničke i prevodilačke proizvodnje u tom stihu u namjeri da uputi čitatelja hrvatskoga *Homera* u njegov metrički oblik ističući razlike između toga normiranog stiha i oblika kakvima su se do toga vremena, svatko po svom nahođenju, služili važniji naši pjesnici-daktilici i vrsniji prevodioci.

I, na koncu, naš se pisac, u skladu sa svojim praktičkim zadatkom, osvrće na sam heksametar, tj. na heksametar upotrebljen *katà stihon*, kako se stručno kaže, ostavljajući tako po strani cio niz pjesničkih proizvoda u distihu, iako je heksametar u tom društvu isto što i upotrebljen stihički. Tako su iz njegova prikaza izostala neka važna pjesnička imena, koja bi opću sliku, da je bila planirana kao takva, u svakom slučaju upotpunila i zaokružila, a ponegdje i izmijenila na bolje. Među njima su, na primjer: Zrinski, praotac — da ga tako nazovemo — hrvatskoga distiha, dakle heksametra i pentametra, pa Ivanošić sa svojim distihom slabo proučene ritmičke strukture, onda rani Preradović, autor naših prvih kakvih-takvih ali pravih čisto tonskih distiha, i zakasnijeli, po svoj prilici u mađarskoj školi izučeni pseudokvantitativac Mažuranić, pisac akcenatsko-kvantitativnih metričkih stihova uoči Veberove reforme na sličnoj osnovi, a posebno Ciraki, prvi majstor uglavnom uspjelih hrvatskih elega. Jedini su izuzetak što ga Ivšić dopušta ili, bolje reći, propušta daktilski stihovi Trnskoga, koji se spominju, ali se ne navode, a radi se ipak o distisima, i to distisima sasvim osrednjega prijevoda jedne Ovidijeve tužaljke.

Ako, dakle, imamo pred očima sve što je gore rečeno o okolnostima Ivšićeva osvrta na naš dotadašnji pjesnički i prevodilački heksametar, bit će nam jasnije i granice njegova suda, koji nije ni mišljen ni izrečen kao opća ocjena naše daktilske i ostale klasičke metrike, nego kao metodički komentar u povodu heksametra hrvatskoga *Homera*.¹⁷

¹⁷ Ivšić se u svom osvrtnu obazire i na srpske daktilike, koji unatoč do-dirima s hrvatskima pripadaju krugu vlastite tradicije, pa ih ovdje mimo-ilazim. Ali ni oni nisu prošli bolje od naših: tako Vojislav Ilić, Nikola Đorić, a od starijih Lukijan Mušicki i Miloš Svetić; *ibid.*, str. 436, 438 i 441. U tom je smislu značajno ono što se kaže o heksametrima Mušickoga, koji — kako je poznato — pjeva na srpskom i na »slavenosrpskom«, pa se njegovi stihovi i ne mogu čitati, kako hoće Ivšić, dosljedno na osnovi štokavskoga akcenta, jer im je akcenatska osnova djelomice ruska. Dapače je pjesnik jednu svoju pjesmu i obilježio takvim akcentima, odakle se vidi kako hoće da se čita. Ako se pak ima na umu da ni učenj vladika nije do kraja savladao cezuru,

To će reći da se njegova kritika, koliko god tu i tamo preoštra, ne može ni po načinu kako je dana uzeti drukčije nego kao briga oko norme na području našega heksametra.

Ako se sada, u svjetlu našega zaključka, osvrnemo na značenje Maretićeva priloga u razvoju hrvatskoga heksametra, pa i metričkoga stiha uopće, onda ono izlazi nešto manje nego što sugerira Ivšić. Vrijedni autor našega *Homera* nije, kako se vidi, baš stvorio naš heksametar, koji je i prije njega, već u ranoga Preradovića, postojao — kako sam naprijed rekao — u svom pravilnom obliku, nego je taj otpnije postojeći pravilni oblik normirao, tj. obrazložio kao jedino »valjan«, kako sam kaže, i proveo ga *in extenso* u svojim prepjevima grčko-rimskih klasika-daktilika, što je bio prvi takav slučaj na crti hrvatske klasičko-daktilske tradicije, i pjesničke i prijevodne.

3.

Oko četvrt stoljeća nakon Ivšićeva kratkoga osvrta na metriku hrvatskih daktilika pojavila se poznata knjižica Ante Petravića, gdje se uz daktilske metre, koji nas ovdje posebno zanimaju, obrađuju i drugi klasički oblici stiha, koje ćemo ovdje, kao znatno rjeđe, ostaviti po strani.¹⁸ Pisac toga informativnog djelca, po struci književni kritičar, zaostaje vidljivo za lingvistom Ivšićem kako u poznavanju principa naše i grčko-latinske metrike tako i u pogledu analitičkoga pristupa predmetu. Tako je onda i njegovo izlaganje prepuno svakakvih obavijesti o životu i radu naših pjesnika koji se služe klasičkim metrima a isto tako o pjesničkim osobinama njihovih proizvoda, što je sve za čitatelja-laika korisno, ali u metričkom smislu više ili manje irelevantno. O metrici u pravom smislu riječi govori se veoma malo, dok su točne metričko-ritmičke analize oskudne. Stoga nije čudo što tu nailazimo često na opisno izložene ocjene koje kao da potječu iz kratkoga Ivšićeva prikaza, iako se — čudna stvar — njegovo ime ne spominje. Ali treba ipak

njegovi se heksametri ne čitaju ništa slabije od mnogih hrvatskih, naravno — pod uvjetom da se tu i tamo naglašavaju »po-slavjanoserbski«.

Takvi su, na primjer, stihovi:

Káži prijateljima, || dá ću im písati mnógo,

Sámo dúhu svobóda || jedámput dá mi se vráti.

Od dva stiha prvi je nepravilni heksametar, u kojem je cezura trećega takta zamijenjena nedopuštenom dijerezom, dok je drugi u svakom pogledu pravilan.

¹⁸ A. Petravić, *Klasična metrika u hrvatskoj i srpskoj književnosti*, Beograd 1939. — U prethodno objavljenom izvatku pod naslovom *Klasična metrika u hrvatskom i srpskom pjesništvu*, »Prilozi P. Popovića« 18 (1938), str. 31 i d., donosi se samo prvo poglavlje knjižice.

istaknuti da u Petravića ima i vlastitih sudova, i to povoljnijih nego što su Ivšičevi, a temelje se više na estetskom osjećanju ritma nego na stručnom poimanju metričko-ritmičkih osobina stiha.

Ovdje ću navesti samo nekoliko tipičnih mjesta iz Petravićeva inače obaviještena izlaganja.

Dok se prvi pokušaj Zrinskoga ni ovdje ne spominje, čakavsko-hrvatski heksametri Vitezovići ostaju, na žalost, i dalje pod oznakom »kvantitativnoga« stiha, građenoga tobože po pravilima latinske prozodije, a o očitoj ulozi akcenta u njima nema ni riječi.¹⁹ Tako će onda naša znanost i dalje, sve do danas, voditi te heksametre pod etiketom kvantiteta.

U pitanju heksametra *Satire* Marka Bruerevića ima Petravić vlastito mišljenje, i s pravom.²⁰ Iako ne ulazi u pitanje analizu njihove ritmičke strukture, a još manje u ovdje zamršena pitanja akcenta, ipak dobro osjeća da se u stihovima poput ovih:²¹

Ti koji dni trájāš || i nóci knjíge próměúć,
pómnjivo trážeći || slóvinskog národa sláve

...

da se tu, dakle, »lijep broj stopa slaže sa akcentom u riječi, i kao da ih je (sc. pjesnik — M.K.) slagao po principima koje će ... razviti Veber: 'kompromis između kvantitetskoga i akcenatskoga slaganja stopa.«²² Iako Bruerević, obratno od Vebera, ide očividno od kvantiteta prema akcentu ostajući u struji pseudokvantitativne tradicije, ipak je točno da su njegovi heksametri stihovi mješovite ritmičke strukture, pa se mnogi čitaju čisto akcenatski. Idu, dakle, u istu skupinu s Vitezovićevima i Ivanošićevima, od kojih se razlikuju većim ili manjim postotkom metrički relevantnih akcenata. Na svaki način, ovdje smo na dobitku prema Ivšiću, koji i te stihove označuje kao kvantitativne.

Ogledajući Preradovićeve heksametre, Petravić dobro ističe akcenatsku osnovu distihâ pjesme *U smrti J. Kollára*, među kojima prvi glasi:

S óbzora mínu dánica, || zviézda Slávenskog dána,
Kóllárov živóta líst || prěvrnu némila smřt!²³

¹⁹ *O. c.*, str. 16.

²⁰ *Ibid.*, str. 31 i d.

²¹ I ovdje se javlja problem osobnoga akcenta toga pjesnika podrijetlom stranca. Kako stječem dojam da se u njega iza kratkouzlaznoga pomalja stari akcenat, i ovdje se služim dvojnim znakovima. O tome ću pisati opširnije na drugom mjestu.

²² *O. c.*, str. 34.

²³ Ovdje se u pentametri ne vidi kako treba čitati: *Kollárov* s akcentom na srednjem slogu, gdje bi se onda stih počinjao anakruzom, ili na početnom, ali tako da se onda mjesto *živóta* čita *života*, pri čemu bi akcenat bio kriv, ali stih dobar.

pa dodaje vrijednu napomenu: »Bez dvojbe Preradović je ovdje slijedio njemački akcenatski sistem u klasičnoj metrici.«²⁴ Sva je prilika da je naš pisac i ovdje u pravu. Jer, prvo, tu su heksametri uglavnom akcenatski pravilni, osim što hramlju pri cezuri, a, drugo, odakle bi inače naš pjesnik, školovan njemački, došao prije Trnskoga do akcenatske sheme, to više što je pjesma posvećena autoru *Slávy dcere*, u kojoj je »předzpěv«, tj. proemij, složen također u distisima, ali u strogoj kvantitativnoj tehnici tzv. češke »časomíre«? Još je samo trebalo tu slutnju o njemačkom utjecaju, koji i onako leži na dlanu, bolje analitički obrazložiti i, napose, istaknuti da bi to, dakle, bili naši prvi tonski distisi, kojima će Ciraki samo uigrom slučaja oduzeti prvenstvo, jer je pjesma, kako je poznato, napisana god. 1852, dakle dvadeset godina prije *Florentinskih elegija*, a objavljena tek 1890. ili osamnaest godina poslije njih. Tako se stječe dojam da bi prvenstvo u našem tonskom metričkom stihu među dvojicom pjesnika, Preradovićem i Cirakijem, imalo biti sporno. No i ta neizvjesnost otpada ako se ima na umu da od Preradovića — što Petravić ne iskorišćuje — imamo i niz ranijih distiha objavljenih još 1851. u *Novim pjesmama* pod naslovom *Dvoslozi*, podatak koji će ostati do danas ako ne nepoznat, a ono svakako u našem pitanju previđen i neiskorišten. Tu se, među ostalim, nalazi i inače poznati distih *Razlika boja*, koji glasi:²⁵

Slást je iznósiti život || na žrtvenik górućih čúvstva,
Zá plaću liévati křv, || čémerni píso je tó. —

gdje su oba stiha, i heksametar i pentametar, ne samo metrički nego i akcenatski bez prigovora. To će reći da je naš pjesnik, ovladavši njemačkim tonskim načelom, ipak prvi našao put do našega metričkog stiha na osnovi akcenta, dok će tek petnaestak godina nakon toga, slijedeći Veberovu nauku, zalutati na bespuće između akcenta i kvantiteta. Takmac mu nije čak ni Stanko Vraz, u čijem hrvatskom opusu imamo svega jedan nešto stariji epigram u distihu pod naslovom *Sve u zao čas* iz 1848:

Dók nam cvátijaše mír, || Tirtéjá stó imàdosmo;
A sàd, gdje búknu rát || svíma prómùče grlo.

U tim se nedograđenim sthovima vide, uz očit napor oko tonskoga ritma, ne samo teže metričke slobode (npr. preskakanje akcenata, kao u *imàdosmo* i *grlo*, ili, valjda kao siniceza, jednosložno *ija* u *cvátijaše*) nego i utjecaj osobnoga akcenta (npr. *promùče* mj. *prómùče*, a možda li slov. dijál. *grlò* mj. našega *grlo*), pa čak i tragovi pozicije (npr. *imàdosmo*).

²⁴ *Ibid.*, str. 57 i d.

²⁵ B. Vodnik, *Djela Petra Preradovića I*, Zagreb 1918, str. 25.

Tako nam se Preradović, istaknuti predstavnik našega preporodnog Parnasa, ukazuje i kao ljubitelj klasičke forme u ljepšem svjetlu nego što se obično crta.

U poglavlju o distisima Cirakijevih elegija Petravić pripisuje ovome ono što je uskratio Preradoviću, — prvenstvo u našem tonskom heksametru,²⁶ dok ih je Ivšić, kako smo vidjeli, obojicu mimišao. Kako god bilo, distisi *Florentinskih elegija* (1872) zvuče većinom pravilno noseći u sebi i dobre i loše crte hrvatskoga daktilskog stiha uopće. Evo samo jednoga:

Zdrávo, pónosni gráde, || na cvjétnoj óbali Arna,
Zdrávo, pálače ví, || prímite pútnika sád.

Ti su stihovi, kako vidimo, pravi pravcati tonski daktilski metri, pravilni s obzirom na sva tri zahtjeva ritma u njima: daktilsko-trohejsku shemu, cezuru i punjenje taktova. Slabe su im, ali prozodikom jezika određene strane: prvo, isprekidana »linija« stiha, koja trpi od principa »riječ = takt«, i, u pentametru, neminovni jednosložni »klinovi«, da ih tako nazovemo, u sredini i na kraju stiha. Jedino u čemu pjesnik inače češće griješi jesu pravila o cezuri, koja je u njega neobavezna, odakle onda stanovit postotak lažnih heksametara. Ali pravih ima u njega, kako sam izračunao, čak 65%, dakle oko dvije trećine.

Govoreći dalje o važnijim predstavnicima hrvatske klasičke metrike, među kojima posebno o Kranjčeviću, u kojega nalazi očevidan utjecaj heksametroidâ Vojislava Ilića, Petravić se žuri prema svom vremenu i, ne spominjući čitavu plejadu pjesnika moderne, pa i mnoge suvremenike između dva rata, koji su, tko više tko manje, pjevali u klasičkim metrima, osobito daktilskima, stiže do Tresića Pavičića i Nazora, na kojima se dulje zadržava.²⁷ Kako se radi o piščevim suvremenicima, on govori nadugo i naširoko — tu i tamo i u polemičkom tonu — o klasičkim stihovima dvojice pjesnika, pri čemu o metričko-ritmičkim crtama njihova stiha saznamo, na žalost, veoma malo. U obojice ima, kako sam naprijed spomenuo, mnoštvo pravilnih tonskih, osobito daktilskih stihova, koji su svjesno građeni kao takvi, ali i podosta nepravih, većinom heksametara, koji stradaju od odsutnosti cezure u trećem taktu.

Naš pisac, koji se rado povlačio s poprišta metrike u pozadinu estetike, inzistira ovdje na tvrdnji da su Tresiće i Nazorovi daktilski metri, u koliko nisu »pravi«, neka vrsta »nacionalizovanih« klasičkih stihova u smislu onoga što se često, makar i nedokazano, tvrdi u svezi s Ilićevim metričkim stihom, pri čemu nikako da doznamo kakav se, na primjer, heksametar ima smatrati »pravim«, a kakav »nepravim«. Tu nam se, upravo na primjeru najvećega

²⁶ O. c., str. 78 i d.

²⁷ *Ibid.*, str. 101 i d. i 120 i d.

među srpskim daktilicima, demonstrira poznata analitička metoda prema kojoj njegovi metri ne bi bili u većini ništa drugo nego metrički reci sastavljeni od naše domaće građe, tj. od naših kraćih stihova različita opsega.²⁸ Ako se gdje, u ovoga ili onoga daktilika, što takvo zaista može dokazati, takva je analiza, naravno, u stanju štošta objasniti u pitanju postanja, preuzimanja, a osobito u pitanju »ponarođivanja« klasičkog stiha.²⁹ Ali u pogledu Ilića stvar bi mogla biti sporna, osim ako nije riječ o pravdanju lažnih heksametara po načelu »bolje dobar neheksametar nego loš heksametar«. To isto vrijedi i za Tresića i Nazora, dvojicu, tako reći, svjesnih daktilika, o čemu kod njih svjedoči ne samo praksa klasičke forme i zanimanje za njezinu teoretsku stranu već i izbor motiva i oslon na uzore. Stoga mislim da tu metodu, koja potječe iz Chiarinijeve analize Carduccijevih *Barbarskih oda*, valja temeljito revidirati, to više što ona brka dvije različite stvari: učenje o »kolonima« ili člancima, heteronomnim segmentima originalnoga heksametra, koji nisu nužno stihovi, i spomenutu potragu za gotovim, dakle homonomnim »stišićima«, koji nisu nužno članci, u sastavu duljega stiha.³⁰

U stvari, tu je posrijedi nešto sasvim drugo.

Činjenica što se u naših daktilika, pa čak i u Tresića i Nazora, kao dvojice najplodnijih, nalazi tako velik postotak heksametara koji su pravilni i u metričkoj shemi i u punjenju taktova, dok u pitanju cezure odstupaju od norme, navodi na misao da je upravo cezura, koja pri građenju heksametra zadaje najviše brige, nekakva urođena teškoća toga stiha u našoj jezičnoj građi, tj. takva koja proizlazi iz prozodijskih osobina samoga jezika. O tome najbolje govori uspoređenje hrvatskoga ili srpskoga heksametra, na primjer, sa slovenskim ili ruskim, pri čemu se očituje upadna razlika između dvije linije stiha: hrvatske ili srpske »isprekidane« i slovenske odnosno ruske »isprepletene«. U prvom se slučaju presijecanje govornih i metričkih cjelina, dakle riječi i taktova, tipično za antički stih uopće, postiže znatno teže nego u drugome, pa

²⁸ *Ibid.*, str. 92. — Treba podsjetiti da Petravić, isto kao i Ivšić, obrađuje i srpske predstavnike klasičke metrike, koji se ovdje ostavljaju po strani. Lako je vidjeti da u njega i oni prolaze nešto bolje nego u Ivšića. To vrijedi napose za Mušickoga, kojem se s pravom priznaje vladanje klasičkim formama, a također pravilnost akcenatskoga ritma, što ipak ne znači da je time stvar konačno proučena.

U vezi s analizom Ilićevih metara isp. također Sv. Matic, *Principi umetničke versifikacije srpske*, »Godišnjica N. Čupića« 41 (1932), str. 152 i d.

²⁹ Takve sam »spontane« heksametre našao u nekim makedonskim stihovima Slavka Janevskoga sastavljenima, više ili manje dosljedno, od po dva narodna osmerca; isp. moj rad *Zur Struktur und Herkunft eines mazedonischen Hexametroiden*, *Slavistische Studien zum VII. Internationalen Slavistenkongreß in Warschau 1973*, München 1973, str. 314 i d.

³⁰ G. Chiarini, *Giosuè Carducci, Impressioni e ricordi*, Bologna 1901, str. 57 i d.

se onda dobiva pretežno stih u kojem riječ ispunja takt. Sve ovisi o tome u kojoj mjeri dani jezik raspolaze akcenatskim skupovima, dakle i riječima, uzlazne ritmičke strukture, drukčije rečeno — jampsko-anapestičkim ili amfibraškim, kakvih pri slobodnom akcentu, kao u slovenskom i ruskom, ima kudikamo više nego pri ograničeno slobodnom, kakav je naš. Dakle, u tom pogledu naši pjesnici, pa čak i prevodioci, gradeći heksametar nailaze na otpor same jezične građe. Neprilika se »događa« po pravilu u trećem taktu, tj. na uobičajenom mjestu cezure, gdje je ono presijecanje taktova, ako nigdje drugdje obvezno.³¹

Ta je točka u heksametru, njegov treći takt, ostala u nas do danas kao glavna razlika između standardnoga oblika stiha, kakav je u Maretica i njegovih sljedbenika, i slobodnijega, kakav je čest u pjesnika, dok su ostali prevodioci također podijeljeni između ta dva pola.

Sva se razlika svodi na prisutnost ili odsutnost tzv. »mosta« ili zeugme na mjestu cezure. Ako se, na primjer, u standardnom stihu iz Mareticeve *Ilijade*:

Odmah svijetli Hektor || sa glave kacigu skine —

ono *sa*, koje nosi most, zamijeni sa *s*, ukida se time most, i stih postaje nepravim heksametrom ili heksametroidom, u kojem je cezura pretvorena u dijerezu, a samim time poremećeno i ritmičko središte stiha, koji od asimetričnoga postaje simetričnim:

Odmah svijetli Hektor || s glave kacigu skine.

Dok pjesnici, bar u nas, ta dva oblika slabo razlikuju upadajući, pod pritiskom jezične sile teže, obično u drugi, kao norma vrijedi samo prvi.

Međutim, navedena teškoća, koliko god i urođena, nije nipošto nesavladiva. U svakom slučaju, isprekidani heksametar, pogotovu ako je i u trećem taktu takav, ostavlja uopće dojam da je građen »od domaće građe«, čak i onda kad nije.

Kako nam Petravić daje premalo točnih podataka o osobinama Tresićeva i Nazorova klasičko-daktilskoga stiha, tu bi trebalo obaviti analize na povećem broju stihova da bi se dobila prava slika o tome što je tu pravi a što nepravi oblik stiha, pa tek onda što je u ritmičkom smislu traženo, a što slučajno.

Na svaki način, ako se navedene Petravićeve ocjene saberu zajedno, vidi se da je njegov opći sud o našoj klasičko-metričkoj, napose daktilskoj tradiciji znatno povoljniji od Ivšićeva, iako trpi od toga što je, kako sam rekao, više plod estetskih dojmova nego točnih metričko-ritmičkih analiza. Ali, kako god bilo, gdjekoji se naš daktilik već ovdje rehabilitira u svojim naporima oko klasičke forme stiha, dok drugi ostaju tamo gdje ih je u svoje vrijeme ostavio Ivšić.

³¹ Isp. kod mene, »Živa antika« 15, str. 413 i d.

Treći i, rekao bih, najstroži sud o metrici hrvatskih daktilika potječe od književnika i književnoga historičara Marina Franičevića, koji se oko četvrt stoljeća nakon Petravića u naprijed citiranom radu o problemima hrvatskog stiha XIX. stoljeća, dakle u okviru šire teme, ali ipak u historijsko-metričkoj perspektivi, još jednom navraća na pitanja našega metričkog stiha, napose daktilskoga.³² Ali, gledan metodološki, njegov je prikaz našega heksametra i stihova istoga roda ipak samo uzgredna digresija u okviru obrade našega stiha prošloga stoljeća, gdje se analize temelje na principima praške škole J. Mukařovskoga, R. Jakobsona i njihova sljedbenika u nas K. Taranovskoga.³³ Ta se metoda, kako je poznato, primjenjuje s vidljivim uspjehom, iako s ponešto apstraktnim podacima o reljefu stiha, na analizu stihova stalne ritmičke strukture, dok je u slučaju heksametra i drugih klasičkih metara, gdje se trojni i dvojni ritmi u sastavu istoga stiha slobodno izmjenjuju, slabo prikladna. Stoga naš pisac tu, na području metričkoga stiha, i napušta praške principe analize, kojih se inače drži, ali ih ne nadoknađuje odgovarajućim analitičkim postupcima, kakvi su drugdje u praksi s obzirom na stihove o kojima je riječ. Tu se, drugim riječima, njegova analiza kreće utrim putovima tradicionalne klasičke metrike.

Tako onda u Franičevićevu izlaganju o hrvatskim klasičkim metrima, napose daktilskima, dolazi do izražaja, više nego išta drugo, oslon na prethodnike, osobito na Ivšića. Sve što je Ivšić kao urednik Maretićeva *Homera* i pisac njegova metričkoga pogovora ustvrdio u svoje vrijeme nalazi se i ovdje, ali sada već kao gotova istina, iako se radi o sudovima od prije pedesetak godina, otkada su ne samo klasička metrika već i naše znanje o modernom metričkom stihu, pogotovu heksametru, prilično uznapredovali.³⁴ Tu i tamo, osobito u traganju za »stihovima od domaće građe«, duguje naš pisac, kako ćemo dalje vidjeti, štošta i Petraviću.

U tom su duhu pisane stranice Franičevićeve radnje u kojima je riječ o klasičkim metrima naših pjesnika, pri čemu su u prvom planu oni iz XIX. stoljeća. Ja ću se i ovdje zadržati samo na onim mjestima koja govore o daktilskim oblicima klasičkoga stiha, to više što *mutatis mutandis* vrijede i za ostale metre. Ali, da prije kažem nešto što se odnosi na sve oblike, i ovdje se kao osnova analize uzimlje današnji četveroakcenatski sustav, pa se klasički stihovi kao po pravilu ritmički određuju s njegova stanovišta. Time

³² »Rad JAZU« 313 (1957), str. 52—63.

³³ Isp. o tome osobito J. Mukařovský, *Český verš. Obecné zásady a vývoj novočeského verše*, »Československá vlastivěda« III (1934), str. 376 i d.

³⁴ Isp. »Rad JAZU« 313, str. 61, bilj. 28, gdje se, na primjer, Ivšićeve ocjene označuju naprosto kao »naravno tačne«.

se zanemaruju dva važna faktora koja u predmetu ritma igraju odlučnu ulogu: prvo, prozodijska tehnika metričkoga stiha i, drugo, akcenatski sustav pjesnikova govora.³⁵

Takva je, na primjer, u Franičevića analiza Mažuranićeva heksametra iz pjesme *Dr. Gaju* (1835),³⁶ gdje se u tim ranim priložima našega pjesnika ne računa ni s očevitim tragovima čakavskoga akcenta što ga nosi iz zavičaja ni s konzervativnom pseudokvantitativnom osnovom metra koju duguje, kako je lako ustanoviti, mađarskim uzorima. Taj bi se stih, dakle, morao i analizirati po tome mješovitom principu, otprilike:

Kad svojé nóć támnā nadvísila mrákove, sviétlu

Jer u skupovima *kad svojé* i *nóć támnā* imamo dva puta akcenat u slabom vremenu: u prvom skupu, gdje prevladuje iktus pozicije, i u drugome, gdje se u prvom slogu sastaju i prirodna i položajna duljina, a usto još i akcenat, koji ovdje sam po sebi ne odlučuje o ritmu, ali — kako pokazuje analiza čitave pjesme — nastoji da se koliko-toliko uskladi s iktusom da ne bi odviše ometao ritam; naprotiv, u skupovima *-nā nad-* i *-vīsi-* dolazi u jakom vremenu prirodna duljina, koja nosi iktus, dok se u skupu *mrákove* (neka-
da pisano *mrakkove*) kratki akcenat iskorišćuje kao tobožnja položajna dužina, što u naših starijih pjesnika vrijedi kao pravilo. Sve je to u skladu s mješovitim karakterom Mažuranićeve klasičke metrike, u kojoj se tradicija povezuje s vlastitim rješenjima.

Sličan se pokušaj čitanja po današnjem akcentu ponavlja i u vezi s Preradovićevom odom *Slavjanstvu*,³⁷ u kojoj — isto kao i u *Spomeniku Jelačića bana* — takvu čitanju nema mjesta, jer su tu heksametri, kako je poznato, građeni već po Veberovim propisima. Ako se, na primjer, prvi stih:

Skídám kápu i dó cřnē || klánjām ti se zémľjē —,

čita prema pravilima škole, tj. mješovito akcenatski-kvantitativno, što nije lak posao, izlazi na vidjelo, s jedne strane, pjesnikova odanost prema učitelju i, s druge, ritmička nesposobnost učiteljeve doktrine. Koliko je naš pjesnik izdržao u primjeni takvih složenih pravila u okviru dviju poduljih oda, treba tek istražiti.³⁸ Ali, kao opći dojam, može se reći da se pjesnik pokazao vrijedan i, nadasve, strpljiv. U prilog bi mu se moglo upisati, uz stanovitu ogradu, što je prije nego se upoznao s Veberovim pravilima napisao u kakvu-takvu ali pravom tonskom distihu ne samo pjesmu *U smrt J.*

³⁵ Vidi, na primjer, analize lirskih metara na str. 54 i d., gdje se ne vodi računa o kvantitativnom elementu u dotičnim shemama.

³⁶ *Ibid.*, str. 54.

³⁷ *Ibid.*, str. 56.

³⁸ Isp. V. Lozovina, *Petar Preradović Slavjanstvu*, Split 1921, str. 8 i d., gdje se na svoj način pokušava opravdati pjesnikov tobože čisto »kvantitativni« stih.

Kottára, koju spominje i Franičević, nego — kako smo vidjeli — i spomenute *Dvosloge* godinu dana prije toga. Time se — rekli smo — naš pjesnik i otkupio kao poklonik Euterpin. A što se tiče pravoga spora oko prvenstva, on je samo prividan, bolje reći — kronološki zamršen: Preradović »pjeva« već 1852. kakve-takve tonske distihe, koji se objavljuju tek 1890, dok u tom rasponu od četrdesetak godina izlaze Cirakijeve elegije (1872) u glatku tonskom distihu i dvije Preradovićeve ode u krutoj Veberovoj tehnici. Ali *Dvoslozi* iz 1851, tada i objavljeni, razbijaju svaku sumnju o prvenstvu: Preradović je prvi naš pjesnik koji se na području metričkoga stiha oslobađa okova pozicije i uvodi, makar i po njemačkom uzoru, čist tonski princip.

Svakako, to prepletanje godina i izdanja u krilu hrvatske klasičke metrike može također poslužiti kao dokaz da je u to doba, pò stoljeća nakon uspjeha njemačkih daktilika, i naš pravi tonski heksametar bio već, što se kaže, »u zraku«.

Govoreći o Cirakijevim distisima, o kojima smo zajedno s Petravicom stekli prilično dobro mišljenje, a za koje i sam priznaje da su naši »prvi uspjeti originalni distisi«,³⁹ što je s obzirom na Preradovićevo prvenstvo točno samo po količini, Franičević prelazi na pokušaj da se u našega u svoje vrijeme slabo viđenoga pjesnika, a tako isto i u nekolicine potonjih, pravi heksametri protumače kao tome stihu slični reci sastavljeni od naših kraćih stihova: peterca i deseterca ili dva osmerca. Ta se metrička vivisekcija provodi na temelju apriorne pretpostavke da se svaki niz od pet, osam ili deset slogova ima smatrati petercem, osmercem ili desetercem, što, dakako, neće biti točno. Takvima se mogu smatrati samo segmenti određene ritmičke inercije. Uostalom, na analogne se članke, kako sam podsjetio, dijeli — već prema broju i mjestu cezura — i originalni heksametar kao takav; kako taj stih ima većinom dvije, rjeđe i tri cezure, tako se onda i dijeli na tri do četiri članka.

Ja u Cirakija, kojega distihe smatram očevitim uspjehom u razvoju našega metričkog stiha, nalazim većinom prave daktilske stihove, pravilne — kako smo vidjeli — s obzirom na sva tri zahtjeva njihova ritma, dok manjinu (oko 35%) čine u njega heksametroidi bez prave cezure na pravom mjestu. A da se većina stihova našega po Goetheu elegično nadahnutog pjesnika u svemu osnovnom podudara, recimo, s Maretićevima, može se vidjeti iz uspoređenja dvaju bilo kojih analognih stihova, kao što su:

Zdrávo, pónosni gráde, || na cvjétnoj óbali Arna
Elegija I, 1

Réče svíjetli Héktor || i prúži zá sinom rúke
Ilijada VI, 466.

³⁹ »Rad JAZU« 313, str. 59.

Oba su ta stiha u svému bitnome jednaka: u shemi, punjenju taktova i cezuri. I tu bi se, naravno, moglo reći da se oba sastoje od sedmerca i osmerca, ali je pitanje bi li to uopće bili kakvi stihovi ili čista proza, ako se apstrahira od ostalih osobina pjesničkoga govora u njima. Jedina sigurna razlika između dva navedena heksametra leži izvan dometa metričko-ritmičke analize: u činjenici što je prvi desetak godina stariji od drugoga.

O heksametrima Huga Badalića čitamo u Franičevića da su »raznovrsniji« od Cirakijevih, i to po tome što, prvo, u njima nema samo dijereza nego i cezura i, drugo, što u njima dolazi i treća muška cezura (tzv. »pentemimera«).⁴⁰ Tko poznaje Cirakijeve distihe zna da u njegovim heksametrima ima cezura u obilju, i to pored treće ženske također dvije sporedne, »moderne« — druga i četvrta ženska —, a da ni treća muška nije sasvim odsutna. U tome, dakle, neće biti razlika među heksametrima dvojice pjesnika.

Podaci o distisima Augusta Harambašića također nisu pouzdani.⁴¹ Tako se, na primjer, za stih iz *Hrvatske krune kralja Zvonimira* (1883):

K tómu téškom | i néjednākom || izmučen bórbbom —

tvrdi da je petostopan, što ne odgovara zbilji: taj tromi stih trpi, doduše, od odsutnosti glavne cezure, mjesto koje stoji druga ženska, dakle sporedna, i — ako se baš hoće — bukolska dijereza, ali akcenatski skup *nějjednākom* kao nepravi ditrohej ispunja dva takta, pa je naš stih ipak heksametar, makar i krute linije.

To vrijedi i za ono što čitamo o distisima Andrije Palmovića iz njegova *Putu u Atene*,⁴² gdje se naš pisac čudi nad ovakvim heksametrom toga inače vještoga metričara:

Zdrávo mi stójte! | Vi tórnjevi rúmski, | vi príjatēlji.

Taj je stih također kakav-takav heksametar, iako ne sasvim običan: prvo, stoga što mjesto glavne cezure u trećem taktu ima dvije sporedne, drugu i četvrtu žensku, i, drugo, što kao *spondiacus* ima i u petom taktu trohej, koji je ovdje još u sklopu nepravoga ditroheja *prijatēlji*; osim toga, punjenje taktova čini ga hrapavim.

Da se kod sve trojice posljednjih pjesnika, kao i u Cirakija, heksametri mogu podijeliti na »članke«, što ne znači — kako smo rekli — i na gotove kraće stihove, razumije se samo po sebi: sve ovisi o tome kako koji stihotvorac rješava problem cezura u stihu. Štoviše, većini bi se tih stihova mogla naći analogija i u Maretićevim prepjevima. Samo naš je spretni prevodilac Homera spoznao praktičnu istinu o ritmičkom značenju trećega takta kao

⁴⁰ *Ibid.*, str. 59 i d.

⁴¹ *Ibid.*, str. 60.

⁴² *Ibid.*, str. 60 i d.

najčešćega nosioca glavnih cezura pa u tom smjeru i upravlja svu pažnju, dok je našim pjesnicima ta istina ostala većinom skrivena, pa su im heksametri — za razliku od »zbijenoga« Maretićeva — često »rastreseni«. Ali u tom se »rastresanju« može prepoznati i pozitivna težnja da se linija stiha ritmički ne obrađuje samo u sredini, već u čitavu opsegu retka. Na toj bi se točki mogla pokrenuti i kritika maretićevskoga heksametra, u kojem jedna te ista cezura vodi sa oko 80%, što se neminovno odražava na liniji stiha, pogotovu u vertikalno-statističkom smislu.

Što se tiče naših novijih daktilika, osobito dvojice najvećih, Tresića i Nazora, i tu u Franičevića nailazimo na Chiarini-Petravićevu misao o »originalnim stihovima, (koji nalikuju heksametri-ma«.⁴³ Ako je u nas itko napisao mnoštvo dobrih heksametara, onda su to ta dvojica naših pjesnika, koji i svjesno grade taj stih, iako se on u njihovu opusu nalazi u razvoju, pa je u različitim etapama u različitu odnosu prema heksametroidu bez cezure. Stvar bi valjalo proučiti kronološko-statistički, to više što ni Petravić, kako sam podsjetio, nije o tome rekao koliko treba.

Tu je po srijedi pjesnički heksametar slobodnije fakture, kakva ima svuda u svijetu, pa i u nas, bolje reći — pogotovu u nas, jer su mnogi naši pjesnici-daktilici stajali pod izravnim utjecajem vanjskih majstora modernoga heksametra, osobito Nijemaca i Talijana, dok su rjeđe, poput Nazora, priznavali i autoritet hrvatskoga *Homera*. Taj se slobodniji heksametar ne određuje time što ne bi bio stih toga imena, već time što pjesnik, često metrički nedoučen kakav jest, nije dovoljno ovladao tehnikom stiha, napose što se tiče delikatnoga režima cezura, o kojem onda ovisi i ona sporna dioba na »stišice«, praksa koju je k nama s one strane Jadrana uvezao, kako smo čuli, Petravić secirajući Ilićeve heksametre. Na svaki način, smatram da se o udjelu »domaće građe« može govoriti samo onda ako se heksametar raspada na već postojeće, po mogućnosti i raširene domaće stihove, a ne samo na segmente od toliko i toliko slogova, koji još nisu stihovi. Drugim riječima, »članci« i »stišići« nisu ista stvar, čak ni onda kad se slučajno podudaraju.

Na koncu, što se tiče tobožnje »rastresenosti« heksametra u naših pjesnika, ona će — pod boljim imenom nego u mene — biti isto što i moja »isprekidana« linija kao opća crta hrvatskoga i srpskoga heksametra, koja se u našem slučaju određuje jezičnom prozodikom, isto kao što se i, obratno, »isprepletana« ili »zbijena« linija slovenskoga ili ruskoga heksametra tumači na sličan način. Ali o tome je već naprijed bilo govora.

Jednom riječju, Franičevićeve su preoštre, uglavnom pojedinačne ocjene o prinosu naše klasičke metrike donesene u naše po-

⁴³ *Ibid.*, str. 61 i d.

klasično doba, kad su žice zvonke forminge u našem originalnom pjesništvu gotovo sasvim utihnule pobrujkajući još samo u pazvucima prepjevâ antičkih klasika-daktilika ili, u najboljem slučaju, njihovih dalekih epigona, evropskih latinista i modernih majstora »lijepe forme«. U poetskom svijetu, gdje se stih kao takav sve više žrtvuje za ljubav plosnatim oblicima slobodnoga retka, takav se sud čita kao posmrtno slovo trima stoljećima rvanja s hirovitim ritmom heksametra, u kojem se i u nas štošta pokušalo pa po-nešto i dalo.

*

Sve što je naprijed izloženo u svjetlu triju novijih sudova o dometima hrvatske klasičke metrike s osobitim obzirom na njezine daktilske oblike ima za cilj da posluži, kako sam istakao na početku, pokušaju rehabilitacije naše tradicije u primjeni metričkoga stiha. Tijekom raspravljanja ukazao sam na mnoge točke koje pružaju oslonac za takav pokušaj. Sada bi trebalo iz svega opći zaključak.

U tom smislu možemo i rezimirati:

Tri stoljeća nastojanja hrvatskih pjesnika, pa i prevodilaca, oko klasičkih oblika stiha, u prvom redu daktilskih, nisu u ogleдалu stručno-kritičkih osvrtâ našla adekvatne ocjene, i to poglavito stoga što se u nas predodžba o »valjanu« heksametru, koja je bila mjerodavna i za druge metričke oblike, stvarala u eri euforije oko Maretićeva *Homera*, na kojem je dalje radio Ivšić, a u znaku njihova heksametra, koji u isto vrijeme, na prijelazu stoljeća, stječe ulogu modela, i to ne samo u metričko-ritmičkom nego i u akcentološkom pogledu. Tome se ne treba čuditi ako se ima na umu troje: prvo, prilično nezavidna akcenatska situacija u našem jezičnom prostoru s obzirom na složen odnos govornih tipova akcenta prema književnoj normi, drugo, činjenica što na području metrike, pogotovu klasičke kao čisto tonske, pitanja akcenatske norme imaju glavnu riječ, i, treće, jezično-pedagoška uloga koju u takvoj situaciji i na takvu području preuzimlju jezični zakonodavci, u danom slučaju vrhovni autoriteti akcenatske norme. Dodamo li tome da je kontakt između tih akcentoloških vrhova i širokih pjesničkih redova obično slab, a sporazum većinom težak, onda smo rekli sve. Ni sam Nazor, koji je u predmetu svoje klasičke metrike pregovarao tu i tamo s Maretićem i Ivšićem, i to iz čistih pjesničkih pobuda, nije bio potpuno zadovoljan uspjehom. Tako je onda stroga filološka norma, kao dvosjekli metričko-akcenatski mač, ostala i dalje visjeti nad glavom svakome tko je, u ovom ili onom obliku, poduzimao »uspon na Helikon«, pri čemu se, vjerojatno iz metodičkih razloga, ukazivalo više na teškoće nego na istinu da većina metričkih stihova, a napose heksametar, u našoj jezičnoj građi ne zadaju odviše truda. Takve su prilike uvelike pogodovale

stvaranju nepovjerenja u mogućnost uspješne primjene klasičkih metara, među kojima i daktilskih, kao i u stihovnu vrijednost onoga što je u tim oblicima već bilo stvoreno.

Ovdje moram, istini za volju, priznati da sam u jednom svom radu, vodeći se navedenim obzinima, i sam precijenio Mareticevu ionako krupnu ulogu u razvoju hrvatskoga, pa i srpskoga heksametra, kad sam, na primjer, izrazio u svoje vrijeme ovakvu misao: »Nije, dakle, čudo što su naši pjesnici, u potrazi za heksametrom domaćega kova, lutali — ako računamo od Katančića i Mušickoga do Nazora ili V. Ilića — preko stotinu godina, a da za čitavo to vrijeme nije bio nađen pravi ključ traženoga metra niti u njemu stvoren pjesnički proizvod vrijedan osobite pažnje.«⁴⁴ Danas me ta tvrdnja ne zadovoljava u cjelini, jer me širi analitički uvid u našu klasičko-metričku ostavštinu dovodi do nešto drukčije spoznaje. Ako i dalje može ostati da u nas u heksametru, na primjer, nisu stvorena pjesnička djela prvoga reda, valja svakako preinačiti onu misao o nalazanju ključa našega heksametra. Toga se ključa još u XVIII. stoljeću bio dohvatio Vitezović u svojim čakavsko-hrvatskim heksametrima građenim pod prividom pozicije na osnovi akcenta, a onda — čitava dva stoljeća poslije njega — trojica novijih pjesnika, među kojima redosljed ne treba da bude sporan: Preradović, Ciraki i Trnski. Što naši pjesnici, pa i mnogi prevodioci, nisu taj ključ, poput Maretića, umjeli upotrebljavati kao otpirač, da njime otvore svaku bravu, to je druga stvar; bitno je da je on još prije hrvatskoga *Homera* bio u uporabi.

Što se pak tiče dosadašnjih obrada naše klasičke metrike, da s njima i zaključimo, one se — kako smo vidjeli — bore sa dvjema neprilikama. Prva je od njih opća sklonost da se stihovi, bez obzira na jezični prostor i jezično vrijeme, analiziraju na osnovi novoštokavske akcenatske norme, koja jedne pjesnike, a osobito prevodioce, zaista obvezuje, dok za druge ili uopće ne dolazi u obzir ili vrijedi uz odstupanja u ovom ili onom pravcu. Druga je neprilika u tome što stručna kritika nema oslonu u monografskim ili bar detaljnijim obradama pojedinačnih primjena metričkoga stiha, jer takvih radova u nas većinom nema.

Tako onda naši pjesnički heksametri dopijevaju i dalje na Prokrustovu postelju četveroakcenatskoga sistema, s koje često ustaju tako osakaćeni da se jedva mogu prepoznati kao takvi.

To znači da se prava slika, u našem slučaju mozaik postanka, razvoja i dometa naše klasičke metrike ne da rekonstruirati u kratkim i globalnim osvrtima uz navođenje pokojega stiha iz ovoga ili onoga pjesnika, nego analitičkim pristupom čitavu opusu svakoga posebno i svih zajedno, da bi se tako obuhvatila čitava tradicija.

⁴⁴ »Živa antika« 10, str. 277.

Da se u tom poslu ima štošta mijenjati, osobito u pitanjima izvora metričkih oblika, tipologije i vanjskih utjecaja, dokazuje slučaj naših »pseudokvantitativaca«, kao što su Zrinski, Vitezović, Ivanošić i neki manje poznati, pa Bruerević ili i sam Mažuranić, koji se svi već u okviru pozicije osvrću više ili manje i na akcenat. Isto je tako vrijedna spomena činjenica što se, na primjer, Mažuranićevi i Preradovićeви metri pod lećom pažljivije metričko-ritmičke analize vide kao praktički prethodnici teoretskih pogleda Veberovih odnosno Trnskoga. I, napokon, već i letimičan pregled naše dosad neproučene klasičko-metričke proizvodnje XX. stoljeća, u kojoj — osim Tresića i Nazora — sudjeluje cio niz pjesnika, makar obično i nevelikim brojem pjesama, obećava dosta u tom pogledu. Nema sumnje da se uz više analitičke pažnje može na tom polju pronaći i više uspješnih rješenja. Ali takav se, u biti historijsko-metrički posao, može obaviti samo monografski, u obliku pojedinačnih obrada uz primjenu statističkih postupaka. Tek se nakon toga smije misliti na detaljan prikaz čitava razvoja.

To bi ujedno bio i najbolji način da se vjekovna tradicija našega metričkog stiha s heksametrom i distihom na čelu ako ne oživi, a ono bar stavi na odgovarajuće mjesto u povijesti naših nastojanja oko izgradnje pjesničke forme.

Bonn-Zadar